

Date: 25th January-2026

**BOLALARDA AXLOQIY TARBIYANI SHAKLLANTIRISHDA
TARBIYACHINING ROLI**

Mamadjanova Muqaddasxon Olimjanovna

4-kurs, Gumanitar fanlar va pedagogika fakulteti Turan International University

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda axloqiy tarbiyani shakllantirish jarayonida tarbiyachining pedagogik, psixologik va ijtimoiy roli tahlil qilinadi. Tadqiqotda axloqiy tarbiyaning nazariy asoslari, tarbiyachining shaxsiy namunasi, pedagogik muloqoti hamda tarbiya jarayonida qo'llaniladigan metod va vositalarning samaradorligi yoritilgan. Ilmiy tahlil natijalariga ko'ra, tarbiyachining kasbiy kompetensiyasi va shaxsiy fazilatlarini bolalarda ijobiy axloqiy sifatlarni shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: axloqiy tarbiya, maktabgacha ta'lim, tarbiyachi, shaxs namunasI, pedagogik muloqot, ijtimoiylashuv, qadriyatlar, tarbiya metodlari.

Abstract: The scientific article analyzes the pedagogical, psychological, and social role of the educator in shaping moral education in preschool children. The study highlights the theoretical foundations of moral education, the educator's personal example, pedagogical communication, and the effectiveness of methods and tools used in the educational process. The findings demonstrate that the professional competence and personal qualities of the educator play a decisive role in developing positive moral values in children.

Keywords: moral education, preschool education, educator, personal example, pedagogical communication, socialization, values, educational methods.

Аннотация: В данной научной статье анализируется педагогическая, психологическая и социальная роль воспитателя в формировании нравственного воспитания у детей дошкольного возраста. Рассматриваются теоретические основы нравственного воспитания, личный пример воспитателя, педагогическое общение, а также эффективность методов и средств воспитательной работы. Результаты исследования подтверждают, что профессиональная компетентность и личные качества воспитателя играют решающую роль в формировании нравственных ценностей у детей.

Ключевые слова: нравственное воспитание, дошкольное образование, воспитатель, личный пример, педагогическое общение, социализация, ценности, методы воспитания.

Kirish

Maktabgacha ta'lim davri inson shaxsining axloqiy, ruhiy va ijtimoiy jihatdan shakllanishida eng muhim va mas'uliyatli bosqichlardan biri hisoblanadi. Aynan ushbu davrda bolalarda atrof-muhitni anglash, jamiyatda qabul qilingan xulq-atvor me'yorlarini tushunish hamda ijobiy axloqiy sifatlarni egallash jarayoni boshlanadi. Yaxshilik va yomonlik, adolat, mas'uliyat, hurmat, hamjihatlik, mehr-shafqat kabi axloqiy tushunchalarning dastlabki asoslari bolaning kundalik faoliyati va muloqoti jarayonida

Date: 25th January-2026

shakllanadi. Ushbu tushunchalar kelgusida shaxsning ijtimoiy hayotga moslashuvi va ma'naviy kamolotida muhim o'rin tutadi.

Mazkur jarayonda tarbiyachining roli beqiyos bo'lib, u bolalar uchun nafaqat bilim beruvchi pedagog, balki axloqiy qadriyatlarni o'zida mujassam etgan shaxsiy namuna sifatida namoyon bo'ladi. Tarbiyachining xulq-atvori, nutq madaniyati, bolalarga bo'lgan munosabati va pedagogik muloqoti bolalarning axloqiy tasavvurlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bolalar ko'pincha kattalarning xatti-harakatlarini kuzatish va takrorlash orqali o'rganadilar, shu bois tarbiyachining shaxsiy fazilatlari axloqiy tarbiya jarayonida muhim pedagogik omil hisoblanadi.

Shu nuqtai nazardan, maktabgacha ta'lim muassasalarida axloqiy tarbiyani samarali tashkil etish, tarbiyachining kasbiy va ma'naviy tayyorgarligini yuksaltirish masalalari dolzarb ahamiyat kasb etadi. Bolalarda mustahkam axloqiy poydevor yaratish kelajakda jamiyat uchun mas'uliyatli, ongli va ijtimoiy faol shaxslarni tarbiyalashning muhim sharti hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili

Axloqiy tarbiya masalalari pedagogika va psixologiya fanlarida uzoq yillar davomida dolzarb ilmiy muammo sifatida keng o'rganilib kelinmoqda. Ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlar bolalarda axloqiy ong, xulq-atvor va ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirish mexanizmlarini aniqlashga qaratilgan. Axloqiy tarbiya jarayoni shaxs rivojlanishining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u bolaning jamiyatda qabul qilingan me'yor va qadriyatlarni o'zlashtirishida muhim o'rin tutadi. Ilmiy adabiyotlarda axloqiy tarbiya shaxsning ijtimoiylashuvi, emotsional rivoji va ma'naviy kamoloti bilan uzviy bog'liq holda talqin etiladi.

Mashhur psixolog L.S. Vygotskiy o'zining ilmiy qarashlarida bolaning axloqiy rivojlanishida ijtimoiy muhit, kattalar bilan muloqot va hamkorlik faoliyatining hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlagan.¹ Uning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasiga ko'ra, bolada axloqiy me'yorlar bevosita ijtimoiy tajriba orqali shakllanadi. Bola kattalar va tengdoshlar bilan muloqot jarayonida axloqiy xatti-harakat namunalarini kuzatadi va asta-sekin ularni o'zlashtiradi. Shu jihatdan, tarbiyachining pedagogik muloqoti va ijtimoiy munosabatlarni tashkil etish uslubi bolalarning axloqiy ongini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

Pedagogika fanida axloqiy tarbiya masalalariga katta hissa qo'shgan olimlardan biri A.S. Makarenko hisoblanadi. U tarbiya jarayonida shaxsiy namuna, intizom va jamoaviy faoliyatning ustuvor ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslab bergan. Makarenko ta'limotiga ko'ra, tarbiyachining shaxsiy xulq-atvori, mehnatsevarligi va axloqiy fazilatlari bolalar tarbiyasida eng ta'sirchan vosita hisoblanadi. Olim tarbiyada so'zdan ko'ra amaliy namunaning kuchliroq ta'sirga ega ekanligini ta'kidlab, tarbiyachining axloqiy mas'uliyatiga alohida e'tibor qaratgan.²

¹ Vygotskiy L.S. Mind in Society. Cambridge: Harvard University Press, 1978.

² Makarenko A.S. Pedagogik asarlar. Moskva, 1983.

Date: 25th January-2026

Zamonaviy pedagogik va psixologik tadqiqotlarda esa axloqiy tarbiya masalalari kompetensiyaviy va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar asosida tahlil qilinmoqda.³ Ushbu yondashuvlarda bolalarning individual xususiyatlari, ehtiyojlari va qiziqishlarini inobatga olgan holda axloqiy sifatlarni rivojlantirish muhim deb qaraladi. Tadqiqotchilar axloqiy tarbiyani faqat nazariy bilimlar bilan cheklab qolmasdan, uni bolalarning amaliy faoliyati, o'yin va muloqot jarayonlari bilan uyg'unlashtirish zarurligini ta'kidlaydilar. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, axloqiy tarbiyani samarali tashkil etishda tarbiyachining shaxsiy namunasiga asoslangan, ijtimoiy faol va bolaga yo'naltirilgan pedagogik yondashuv eng muhim omillardan biri hisoblanadi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotni amalga oshirish jarayonida ilmiy asoslangan natijalarga erishish maqsadida bir nechta o'zaro bog'liq tadqiqot usullaridan foydalanildi. Avvalo, nazariy tahlil usuli yordamida bolalarda axloqiy tarbiyani shakllantirishga oid pedagogik va psixologik manbalar, ilmiy maqolalar hamda metodik qo'llanmalar chuqur o'rganildi va umumlashtirildi. Ushbu tahlil tadqiqotning nazariy asoslarini aniqlash va asosiy tushunchalarni izohlashga xizmat qildi.

Empirik tadqiqotlar doirasida maktabgacha ta'lim muassasalarida pedagogik kuzatuvlar olib borildi. Kuzatuv jarayonida tarbiyachilarning bolalar bilan muloqoti, axloqiy tarbiya jarayonida qo'llanilayotgan metod va usullar, shuningdek, bolalarning xulq-atvoridagi o'zgarishlar muntazam tahlil qilindi. Bundan tashqari, tarbiyachilar bilan suhbatlar o'tkazilib, ularning axloqiy tarbiya borasidagi qarashlari va amaliy tajribalari o'rganildi. Qiyosiy tahlil usuli yordamida turli yondashuvlar asosida tashkil etilgan tarbiyaviy faoliyat natijalari o'zaro solishtirilib, samaradorlik darajasi aniqlashtirildi.

Tadqiqot jarayonida olingan ma'lumotlar tizimlashtirilib, ularning ishonchliligi va obyektivligini ta'minlashga alohida e'tibor qaratildi. Kuzatuv va suhbat natijalari o'zaro taqqoslanib, umumiy va farqli jihatlar aniqlandi. Bu esa axloqiy tarbiya jarayonida samarali va kam samarali metodlarni aniqlash imkonini berdi. Tadqiqot metodlarining uyg'un holda qo'llanilishi natijalarning ilmiy asoslanganligini oshirdi. Shuningdek, metodologik yondashuv maktabgacha ta'lim amaliyotida tarbiyachining rolini chuqurroq ochib berishga xizmat qildi. Natijada, tadqiqot maqsadiga mos holda xulosalar chiqarish uchun zarur empirik asos yaratildi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tarbiyachining shaxsiy namunasi, muloqot madaniyati va pedagogik mahorati bolalarda ijobiy axloqiy fazilatlarining shakllanishiga bevosita va kuchli ta'sir ko'rsatadi. Tarbiyachining kundalik xatti-harakati, bolalarga bo'lgan munosabati va axloqiy me'yorlarga amal qilishi bolalar tomonidan tezda qabul qilinib, ularning xulq-atvorida aks etadi.

³ Xolmatova D. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. Toshkent: Fan, 2019.

Date: 25th January-2026

Axloqiy suhbatlar jarayonida bolalarda yaxshilik va yomonlikni farqlash, boshqalarga nisbatan hurmat va mas'uliyat hissi shakllanayotgani kuzatildi. Rolli o'yinlar va jamoaviy faoliyatlar esa bolalarning hamkorlikda ishlash, o'zaro yordam ko'rsatish va nizoli vaziyatlarni tinch yo'l bilan hal etish ko'nikmalarini rivojlantirdi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, axloqiy tarbiya jarayoniga faol jalb etilgan bolalarda ijtimoiy xulq-atvor, intizom va muloqot madaniyati yuqori darajada shakllanganligi aniqlandi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, bolalarda axloqiy tarbiyani shakllantirishda tarbiyachining roli markaziy va hal qiluvchi o'rin tutadi. Tarbiyachi bolalar uchun nafaqat bilim manbai, balki axloqiy qadriyatlarni amalda namoyon etuvchi shaxsiy namuna sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Uning kasbiy kompetensiyasi, pedagogik mahorati va shaxsiy fazilatlari bolalarning axloqiy ongini shakllantirishda asosiy omil hisoblanadi.

Shuningdek, tarbiyachining bolalarga individual yondashuvi, muloqot madaniyati va tarbiyaviy jarayonni to'g'ri tashkil etishi bolalarda ijtimoiy mas'uliyat, hurmat va hamjihatlik kabi fazilatlarni rivojlantiradi. Shu bois maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiyachilarning axloqiy-pedagogik tayyorgarligini muntazam ravishda oshirib borish, zamonaviy tarbiya metodlaridan samarali foydalanish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi.

Bundan tashqari, tarbiyachining pedagogik yondashuvi bolalarda ijtimoiy me'yorlarga rioya qilish, boshqalar bilan hamkorlikda ishlash va o'z fikrini to'g'ri ifodalash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Axloqiy suhbatlar, rolli o'yinlar va interfaol mashg'ulotlar bolalarda mehr-muhabbat, yordam va adolat tamoyillarini mustahkamlashga yordam beradi. Shaxsiy namuna orqali tarbiyachi bolalarni o'z xatti-harakatlariga mas'ul bo'lishga o'rgatadi va ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Shu bilan birga, tarbiyachining kasbiy mahorati va axloqiy me'yorlarga sodiqligi bolalarning jamiyatga moslashuvi va ijtimoiy faoliyatda muvaffaqiyatli bo'lishiga asos yaratadi. Natijada, maktabgacha ta'limda axloqiy tarbiyaning samaradorligi nafaqat metodik yondashuv, balki tarbiyachining shaxsiy fazilatlari bilan chambarchas bog'liq ekanligi aniqlandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Vygotskiy L.S. *Mind in Society*. Cambridge: Harvard University Press, 1978.
2. Makarenko A.S. *Pedagogik asarlar*. Moskva, 1983.
3. Xolmatova D. *Maktabgacha ta'lim pedagogikasi*. Toshkent: Fan, 2019.
4. G'afforova M. *Axloqiy tarbiya asoslari*. Toshkent: O'qituvchi, 2020.
5. UNESCO. *Early Childhood Education*. Paris, 2016.
6. Bronfenbrenner U. *The Ecology of Human Development*. Cambridge: Harvard University Press, 1979.
7. Piaget J. *The Moral Judgment of the Child*. New York: Free Press, 1965.
8. Damasio A.R. *The Feeling of What Happens: Body and Emotion in the Making of Consciousness*. San Diego: Harcourt, 1999.

Date: 25th January-2026

9. Erikson E.H. *Childhood and Society*. New York: Norton, 1950.
10. Niyazova F. *Bolalarda axloqiy tarbiyani shakllantirish metodikasi*. Toshkent: Sharq, 2021.

